

En vattenläcka i Gullringsgatan

L2010:586

Gullringsgatan 4

Skänninge stad

Mjölby kommun

Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet	Gullringsgatan
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	L2010:586
Fastighetskartans blad	64F 7a SV
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning, schaktningsövervakning
Lst beslut	2020-07-13
Lst dnr	431-7946-2020
Lst handläggare	Tom Carlsson
ÖLM dnr	0249/20
ÖLM konto	001564
Undersöknings-id	202000934
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Mjölby kommun
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbete	2020-06-04
Totalt undersöktes	Ca 25 m ³
Foto	Digitala bilder
Fynd	Nej
Analys	¹⁴ C-analys (Ångströmlaboratoriet Ua-68533)
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.
Upphovsrätt: om inget annat anges gäller Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

En vattenläcka i Gullringsgatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.....	4
Syfte och metod.....	6
Undersökningresultat.....	6
Referenser	8

Omslagsbild: Schaktet sett från nordöst. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

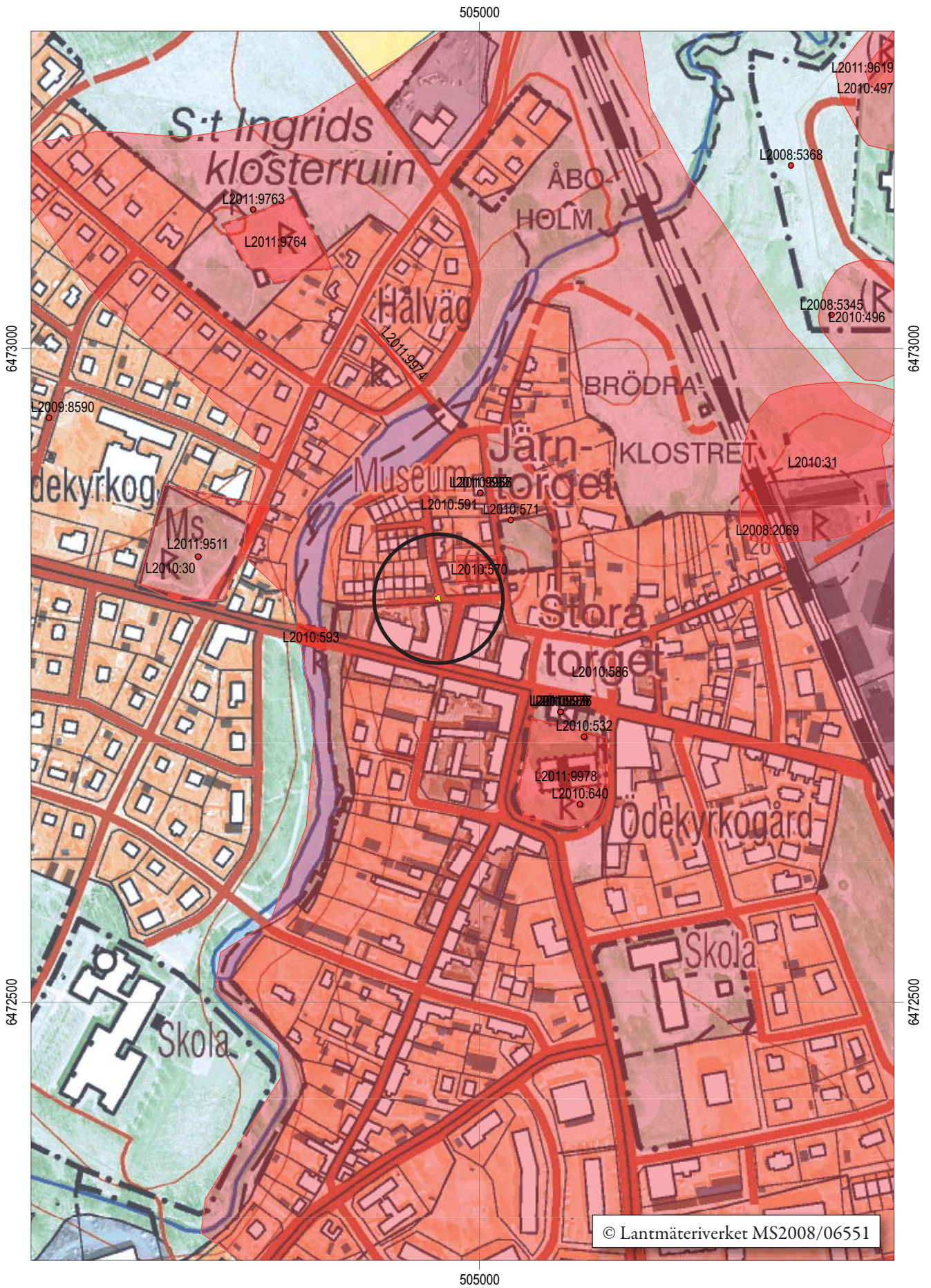
I samband med en akut vattenläcka i Gullringsgatan i Skänninge utförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet utfördes akut efter muntligt tillstånd från Länsstyrelsen Östergötland. Mjölby kommun stod för de arkeologiska kostnaderna.

Ett ca 5 x 3 m stort schakt öppnades tvärs över gatan, intill korsningen med Pukebacksgatan och Trädgårdsgatan. Schaktdjupet var ca 1,6 m. I schaktet påträffades kulturlager på 0,4 m djup. Schaktet grävdes ner i den naturliga undergrunden, som här består av finsand, vilken uppträdde på 1,35 m djup. Kulturlagren hade en mäktighet av ca 0,9 m och innehöll bl a brandlager med spår av en bränd konstruktion. Ett ¹⁴C-prov daterade konstruktionen till 1100-1200-tal.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:4000.

Inledning

I samband med en akut vattenläcka i Gullringsgatan i Skänninge utförde Östergötlands museum i juni 2020 en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet omfattade ett ca 5 x 3 m stort schakt som öppnades tvärs över gatan, intill korsningen med Pukebacksgatan och Trädgårdsgatan. Arbetet utfördes centralt inom Skänninges medeltida och tidigmoderna stadsområde, fornlämning L2010:586 (RAÄ-nr Skänninge 5:1).

Den arkeologiska undersökningen i fält utfördes 2020-06-04 efter muntligt tillstånd från Länsstyrelsen Östergötland (2020-06-04, M Reuter Dahl). Det muntliga beslutet föranleddes av arbetets akuta natur och den formella handläggningen har utförts i efterhand. Mjölby kommun stod för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för fält- och rapportarbete är undertecknad.

Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt under 1000- och 1100-talen, som en centralort vilken senare utvecklades till en av Östergötlands äldsta städer. Skänninge omnämns första gången år 1178 i ett skydds brev för biskopsstolen i Linköping utfärdat av påve Alexander III. Där omnämns *mansionem juxta skeningiam cum appendiciis suis, d v s* ”en gård invid Skänninge med intilliggande ägor”. Förekomsten av två tidigmedeltida kyrkor, S:t Martin och Allhelgona, vilka genom fynd av tidigkristna runristade gravmonument dateras till 1000-talet, samt ett stort antal runstenar i närområdet, pekar på att orten tidigt var en plats av betydelse (Feldt 2004; Hedvall m fl 2013; Jonsson 2012).

Troligen växte staden fram i anslutning till två eller tre storgårdar invid ett vadställe och en marknadsplats. Ett hospital fanns sannolikt redan under tidigt 1200-tal och ett dominikankonvent etablerades år 1237. Dominikanernas systrakonvent, S:ta Ingrids kloster, etablerades vid S:t Martins kyrka väster om Skenaån på 1270-talet. År 1285 omtalas ett mynthus och stadens sigill är känt från 1301. Skänninge når sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och 1300-talet. 1400-talet innebar en stark tillbakagång för staden i takt med att Vadstena fick en allt starkare ställning. Ett par stora bränder under 1400-talet bidrog sannolikt till nedgången. Under 1500-talet verkar Skänninge närmast haft karaktär av förstoraad bondby med enstaka specialiserade näringar (Feldt 2004; Hasselmo 1983; Hedvall m fl 2013).

Generellt är kulturlagren i Skänninge fyndfattiga och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör även att begränsningarna för den medeltida staden är otydliga. De senaste årtiondenas undersökningar i stadens utkanter har visat att tidigmedeltida lämningar finns långt utanför det område som tidigare ansetts utgöra det medeltida stadsområdet (Feldt 2004; Hedvall m fl 2013).

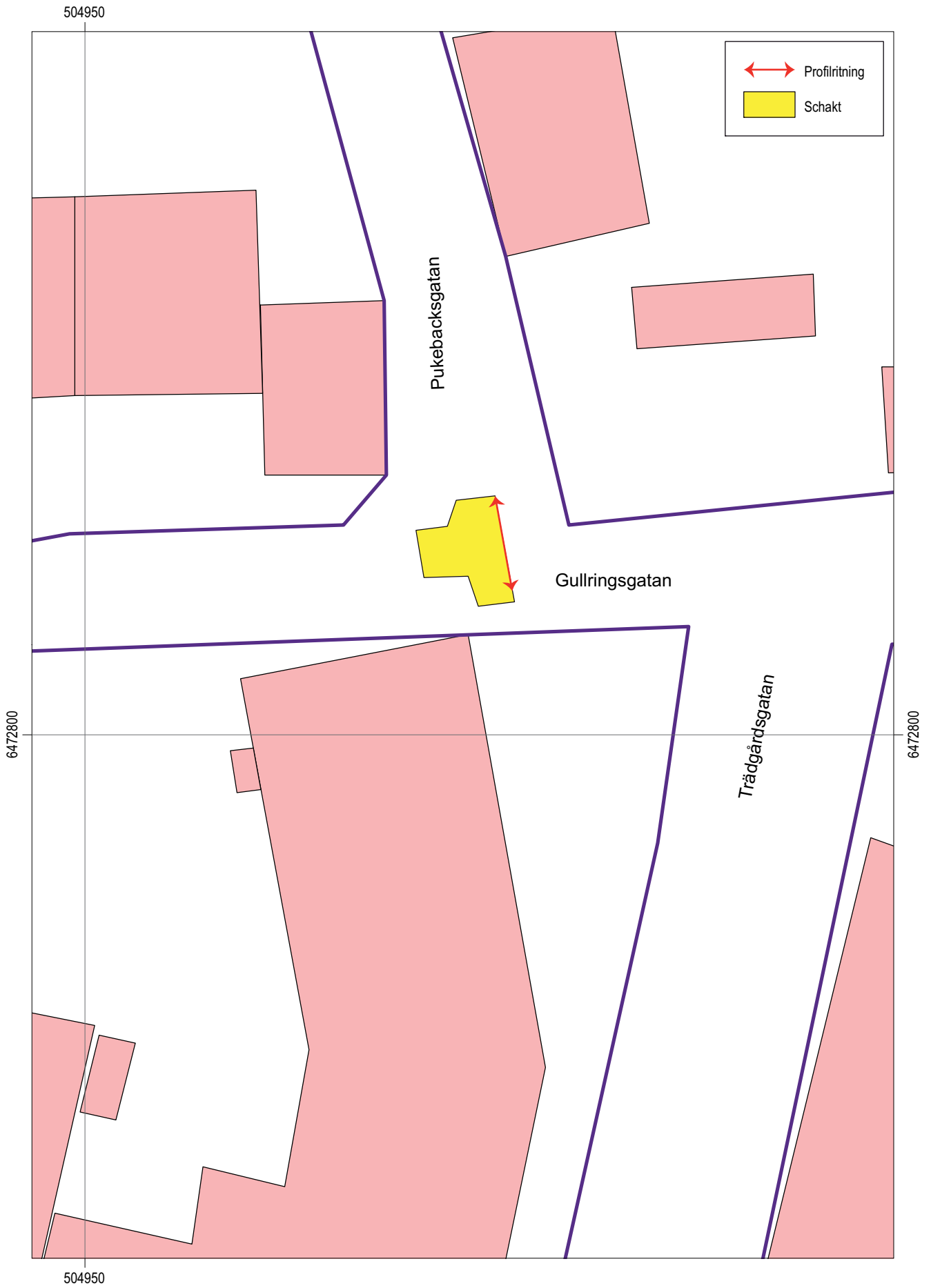
Vid undersökningar inom stadsområdet har förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen. Detta kan möjligen tyda på en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad. Dessa lämningar har sin största koncentration till området runt Follingegatan (se Feldt 2004 med där anförda källor).

Tidigare undersökningar i området

Det aktuella undersökningsområdet är beläget strax söder om platsen för Allhelgonakyrkans kyrkogård och flera gravar har påträffats i närområdet. I samband med en undersökning i kv Munken, utförd 1999, diskuterades kyrkogårdens utbredning och en sammanställning av tidigare påträffade gravar gjordes. Denna visar att Allhelgonakyrkans kyrkogård sannolikt sträckt sig fram till nuvarande Gullringsgatan i söder (Feldt 2001).

Vid lagning av VA-ledningar i Gullringsgatan ca 15 m väster om det nu aktuella schaktet påträffades stolphål under kulturlagren. Ett av dessa har daterats till 950±55 år BP. Detta ger en kalibrerad datering till perioden 990 - 1220 e Kr vid 2σ (Feldt 2003). Nämda ledningsschakt besiktigades 1964 i samband med att ledningen lades ner och i rapporten konstaterades att det längs sträckningen fanns ”ett metertjockt lager av jord och mylla, delvis bestående av påfyllt material i schaktets hela sträckning” (Lindahl 1964).

Vid schaktning för fundament till lyktstolpar i området påträffades kulturlager på ca 0,2 m djup i Trädgårdsgatan. Lager som låg på 0,5 m djup kunde genom fynd dateras till 1700-1800-talen. På platsen för ett fundament i korsningen Gullringsgatan – Pukebacksgatan fanns ett jordblandat gruslager på ca 0,4 m djup, vilket tolkades som ett möjligt spår av Allhelgonakyrkans kyrkogård (Feldt 2008).

Figur 3. Schaktet markerat på karta över Skänninge. Skala 1:250.

Syfte och metod

Undersökningens övergripande syfte var att tillse att eventuella fornlämningar berördes så lite som möjligt av arbetet. De lämningar som påträffades skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Resultatet är avsett att kunna ligga till grund dels för Länsstyrelsen bedömning av kunskapspotentialen inför eventuella kommande beslut, dels för exploitörens vidare planering.

Då undersökningen utfördes akut och då *Generellt förfrågningsunderlag* från Länsstyrelsen Östergötland och *Bekräftelse med kostnadsberäkning* från Östergötlands museum upprättades först efter avslutat fältarbete, formulerades inga detaljerade frågeställningar inför fältarbetet. Det är dock känt sedan tidigare att området ligger nära Allhelgonakyrkans kyrkogårds södra begränsning (Feldt 2001).

Den arkeologiska undersökningen utfördes i form av en schaktövervakning. Schaktet grävdes med maskin. Påträffade lämningar dokumenterades genom inmätning, sektionsritning, beskrivning och digitala fotografier. Ett kolprov har daterats genom ¹⁴C-analys (Ångströmlaboratoriet Ua-68533). Inga föremål påträffades. Dokumentationsmaterialet i form av fältritning, inmätning och digitala bilder förvaras och arkiveras på Östergötlands museum.

Undersökningsresultat

Schaktet öppnades tvärs över gatan, intill korsningen med Pukebacksgatan och Trädgårdsgatan. Schaktet var ca 5 x 3 m stort och ca 1,6 m djupt. Större delen av schaktningen berörde endast sentida schaktfyllningar och bärlager. I den östra schaktväggen framkom dock ostörda lagerföljder. Även i den södra och nordvästra delen av schaktet skyttades kulturlager på mindre fläckar bakom sentida fyllnadsmassor.

Kulturlagren uppträdde på 0,4 m djup i den östra schaktväggen. De hade en mäktighet av ca 0,9 m. Schaktet grävdes ner i den naturliga undergrunden, som här består av finsand, vilken framkom på 1,35 m djup. Kulturlagren i den östra schaktväggen skars i två delar av ett 1,8 m brett ledningsschakt. Lagerbilderna på ömse sidor om ledningsschaktet skilde sig påtagligt åt och beskrivs här var för sig.

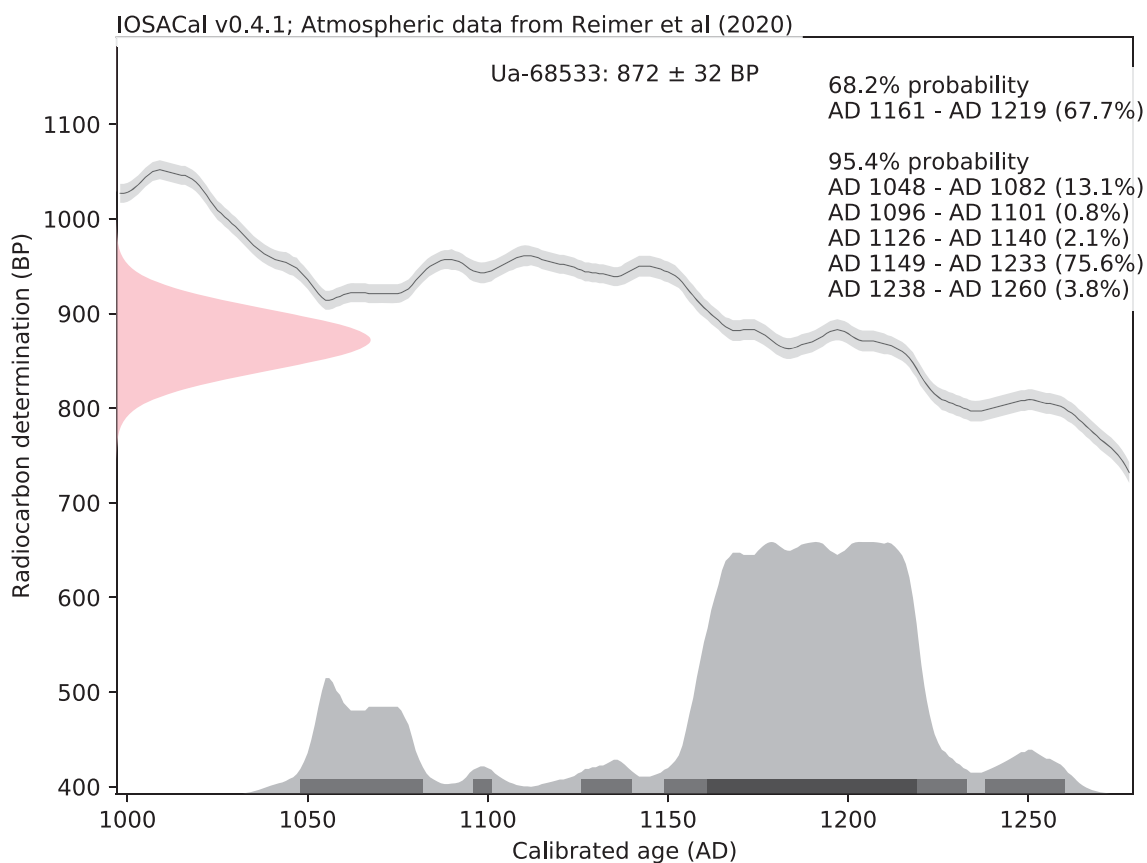
Överst i lagerföljden norr om ledningsschaktet fanns ett kraftigt lager bestående av äldre fyllnadsmassor (L1). Detta överlagrade ett sandlager (L2) som möjligen kan vara spår efter en äldre gatunivå. Den nuvarande Gullringsgatan återfinns redan på den äldsta historiska stadskartan från år 1713 (LMS D98-1:5), där den sträcker sig från Helgonagatan i öster fram till ca 30 m väster om Pukebacksgatan.

Under sandlagret fanns bruna kulturlager (L3 och L5) vilka åtskildes av ett brandlager med bränt trä (L4), möjligen spår efter en bränd träkonstruktion.

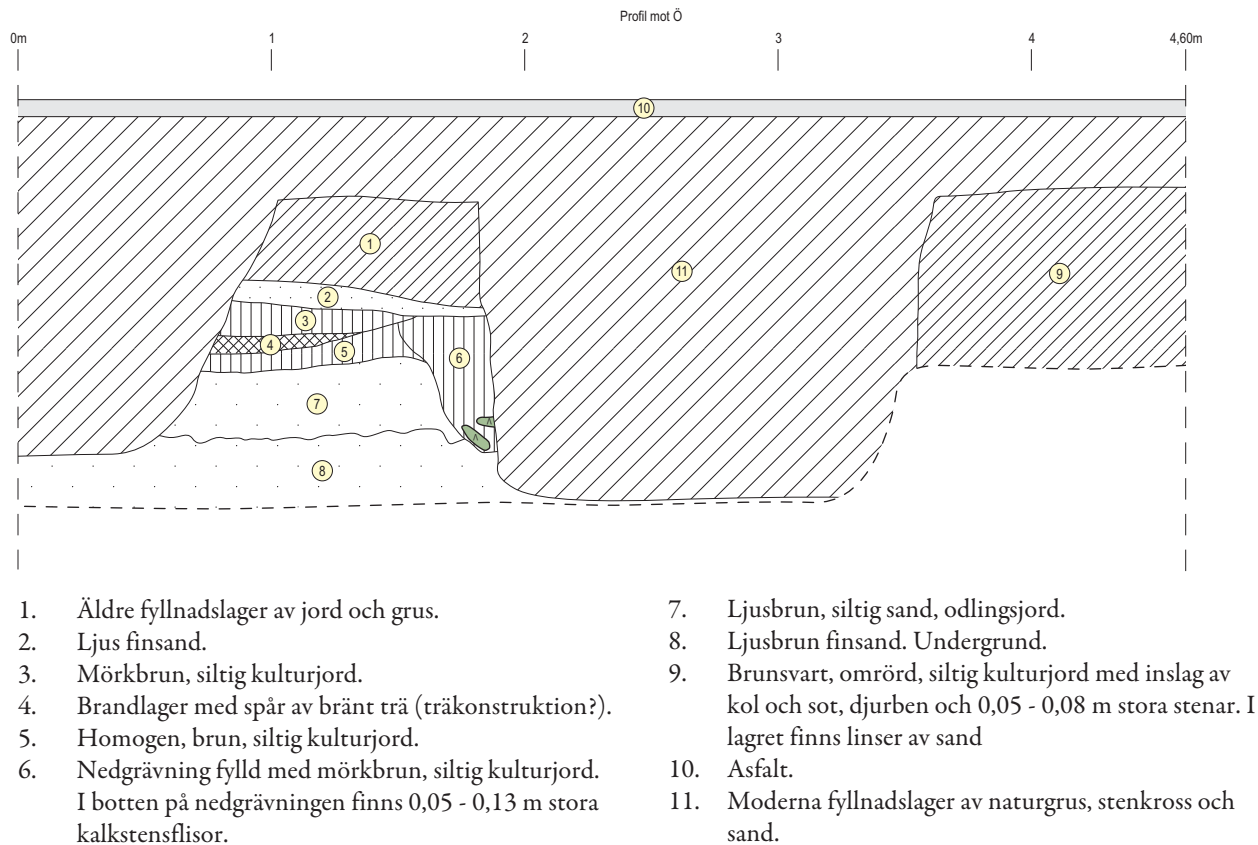

Figur 4. Schaktet sett från väster. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Figur 5. Kalibrerad ^{14}C -datering.

Figur 6. Profilritning. Skala 1:30.

Ett ¹⁴C-prov (Ua-68533) daterade det brända träet till intervallet 1048 - 1260-tal vid 2σ med en tyngdpunkt med 75,6% sannolikhet till 1149 - 1233 e Kr. Under det undre av kulturlagren fanns ett kraftigt lager av ljusbrun siltig sand (L7) vilket kan tolkas som ett odlingslager direkt över undergrundens sand. Lager 5 och 7 skars i söder av en 0,55 m djup nedgrävning med en fyllning av mörk kulturjord med inslag av kol, sot och obrända djurben (L6). Längst ner i nedgrävningens fyllning fanns 0,05 - 0,13 m stora kalkstensflisor. Nedgrävningen skars av tidigare nämnda ledningsschakt.

I lagerföljden söder om ledningsschaktet fanns, förutom det moderna bärlagret, endast ett tjockt fyllnadslager (L9). Detta bestod av fet brunsvart kulturjord med stråk av sand och inslag av djurben och 0,05 - 0,20 m stora stenar. Lagret var minst 0,75 m tjockt. Då schaktet endast grävdes ner till 1,10 m djup närmast schaktväggen i denna del är det oklart hur tjockt lagret verkligen var. Lagret kan eventuellt tolkas som fyllning i en nedgrävning vars sidor inte framkom i schaktet. Stratigrafin tyder på att det kan vara samtida med de äldre fyllnadsmassorna som fanns i profilens norra del.

Referenser

- Feldt A-C. 2001. *Kyrkogårdens gräns*. Arkeologisk förundersökning. Sjölingården, kv Munken 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 27:2001. Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2003. *Tidigmedeltida stolphål och kulturlager*. Arkeologisk förundersökning / antikvarisk kontroll. Gullringsgatan och Helgonagatan, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 41:2003. Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden – Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia, Uppsala universitet.
- Feldt A-C. 2008. *Nya lyktstolpar vid Pukebacken*. Arkeologisk förundersökning. Bryggaregatan, Gullringsgatan, Pukebacksgatan och Trädgårdsgatan, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 2008:135. Östergötlands länsmuseum.
- Hasselmo, M. 1983. *Skänninge*. Medeltidsstaden 40, Rapport. Riksantikvarieämbetet. Göteborg.
- Hedvall R, Lindeblad K & Menander H (red). 2013. *Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska perspektiv på Skänninges äldre historia*. Riksantikvarieämbetet.
- Jonsson K. 2012. *Det medeltida hospitalet i Skänninge. En självhushållande gård i stadens utkant*. Särskild arkeologisk undersökning. Fornlämning Skänninge stad 52:1, Skänninge 3:1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 2012:48. Stiftelsen kulturmiljövård.
- Lindahl A. 1964. Skrivelse ställd till Riksantikvarieämbetet daterad i Linköping 30/6 1964 rörande schaktningar i Gullringsgatan i Skänninge 10/6 1964. Arkivhandling, Östergötlands museum
- ### Kartor och arkiv
- Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS), Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMM)
- LMS D98-1:5. Tomtmätning 1713. Skänninge stad. Lantmätare M Sundvall.

I samband med en akut vattenläcka i Gullringsgatan i Skänninge utförde Östergötlands museum i juni 2020 en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Ett ca 5 x 3 m stort schakt öppnades tvärs över gatan, intill korsningen med Pukebacksgatan/Trädgårdsgatan. Schaktdjupet var ca 1,6 m. I schaktet påträffades kulturlager på 0,4 m djup. Schaktet grävdes ner i den naturliga undergrunden, vilken uppträdde på 1,35 m djup. Kulturlagren hade en mäktighet av ca 0,9 m och innehöll bl a brandlager med spår av en bränd konstruktion. Ett ¹⁴C-prov daterade konstruktionen till 1100-1200-tal.

ISSN 1403-9273

Rapport 2021:2